

Izet MIFTARI

RRETHANAT POLITIKE NDËRKOMBËTARE NË PRAG TË LIDHJES SHQIPTARE TË PRIZRENIT

Abstrakt:

Revolucioni Amerikan i vitit 1776, që rezultoi me krijimin e Shteteve të Bashkuara të Amerikës (SHBA), si dhe bashkimi kombëtar i Gjermanisë e Italisë, kanë ndikuar në polarizimin e ri dhe krijimin e aleancave të reja në Evropë. Këto rrethana të reja, ndikuan dhe përshpejtuan shpërthimin edhe të Krizës së Madhe Lindore, më 1875. Përprerja kryesore e kancelarit gjerman, Bismarkut, kishte qenë që të parandalonte një afrim franko-rus. Mirëpo, megjithatë kjo ndodhi. Afrimi ruso-frank ndikoi që, në Krizat e Lindjes, që ndërli dhej me Perandorinë Osmane, Franca të mbështeste Rusinë. Gradualisht në Evropë u formuan aleanca të reja. Kështu, Franca u lidh me Rusinë, e që në fillim të shekullit XX iu bashkua edhe Anglia, ndërkaq Gjermania u lidh me Austro-Hungarinë, që nuk vonoi shumë, e iu bashkua edhe Italia. Me një fjalë, në Evropën e gjysmë së dytë shekullit XIX, u formuan dy aleanca apo blloqe: 1. Blloku Qendror apo Trepalësh (Gjermania, Austro-Hungaria dhe Italia) dhe 2. Blloku i Antantës (Rusia, Franca dhe Anglia). Në rrethana të tilla, duke pasur parasysh edhe propagandën e madhe pansllaviste, shpërtheu Kriza e Madhe Lindore, më 1875. Shkak i fillimit të kësaj krize, që ndërli dhej me shtetin osman, dhe territoret e pushtuara në Ballkan, ishte edhe rritja e nacionalizmit te popujt ballkanik, duke përfshirë edhe shqiptarët, si dhe kriza e rëndë nëpër të cilën po kalonte Perandoria Osmane. Në këtë situatë, shqiptarët u gjenden përpara një situatë komplekse, ngase, në të vërtetë, Lëvizja Kombëtare e Mirëfilltë Shqiptare, u përballën me shumë vështirësi të brendshme dhe të jashtme. Prandaj, fatin e popullit shqiptar e morën në dorë personalitete të vijës kombëtare, si: Abdyl Frashëri, Ymer Prizreni, Sylejman Vokshi etj., me iniciativën e të cilëve u formua Lidhja Shqiptare e Prizrenit. Fal konsekuencës së pashoqe të atdhetarëve shqiptar të kohës dhe kundërshtimit të fuqishëm të disa Fuqive të Mëdha, nuk u arrit të zbatohen vendimet e Traktatit të Shën Stefanit (3 mars 1878),

në bazë të të cilit trevat shqiptare do të copëtoheshin rëndë në mes të shteteve fqinje.

Fjalët kyç: Fuqitë e Mëdha, Blloku Qendror, Antanta, Perandoria Osmane, Kriza e Madhe Lindore, Lidhja e Prizrenit.

Formimi i aleancave të reja në Evropë

Krijimi i shtetit amerikan (Shtetet e Bashkuar të Amerikës-SHBA) më 1776, si dhe bashkimi kombëtar i Italisë dhe Gjermanisë (1867-1871), ndikoi në përshejtimin e formimit të aleancave të reja në Evropë, të cilat ndikuan edhe në shpërthimin e Krizës së Madhe Lindore, më 1875. Për ndikimet politike e gjeopolitike në Evropë që pati bashkimi kombëtar i Gjermanisë, Kisingeri ka shkruar: *Pas bashkimit, Gjermania u bë vendi më i fuqishëm në Kontinent dhe pas çdo dekade forcohej vazhdimisht, duke revolucionarizuar kështu diplomacinë evropiane, Qëkurse lindi sistemi shtetëror bashkëkohor në kohën e Risheljes, vendet në periferi të Evropës-Britania e Madhe, Franca dhe Rusia-vazhdonin të ushtronin presion ndaj qendrës. Tani për herë të parë, qendra po bëhej tepër e fuqishme, për t'i bërë presion periferisë.*¹

Me një fjalë, bashkimi kombëtar i Gjermanisë solli dy armiqësi në Evropë: armiqësinë në mes të Gjermanisë e Francës dhe armiqësinë e Rusisë me Austrinë. Në fakt, armiqësia ruso-austriake erdhi pikërisht për “Çështjen Lindore”, apo më saktë për dominim në Ballkan. Orientimi i Austrisë nga Ballkani u determinua nga dështimi i saj në konkurrencë me Prusinë, e cila arriti të dominojë dhe të bashkojë shtetet gjermane. Prandaj, me një fjalë, pas disfatës së Francës në luftë kundër Prusisë (1870-1871), Austro-Hungaria hoqi dorë nga politika revanshiste e Bajstovit dhe pranoi orientimin e Andrashit nga Lindja.² Në një gjendje të tillë, gjithsesi se në mënyrë të natyrshme, orientimi austriak drejt Ballkanit, do të ishte prekje e interesave të Rusisë Cariste. Në Evropë në gjysmën e dytë të shekullit XIX, u formuan aleanca të reja. Franca u

¹ Henry Kissinger, *Diplomacia*, Tiranë, 1999, f. 137.

² Skënder Rizaj, *Lidhja Shqiptare e Prizrenit (1877-1885) - The Albanian League of Prizren (1877-1885)*, Prizren, 1998, f. 39.

lidh me Rusinë, e që në fillim të shekullit XX iu bashkua edhe Anglia, ndërkaq Gjermania u lidh me Austro-Hungarinë, që nuk vonoi shumë, e iu bashkua edhe Italia. Me një fjalë, në Evropën e gjysmë së dytë shekullit XIX, u formuan dy aleanca apo blloqe: 1. Blloku Qendror apo Trepalësh (Gjermania, Austro-Hungaria dhe Italia) dhe 2. Blloku i Antantës (Rusia, Franca dhe Anglia). Për hir të së vërtetës, duhet thënë se, për arsye të rivalitetit të madh që kishte me Austro-Hungarinë, sidomos për çështjen e bregut lindor të Adriatikut, kur filloi Lufta e Parë Botërore, Italia u largua nga Blloku Trepalësh dhe u bashkua me Antantën.

Gjatë shekullit XIX, përkundër përpjekjeve dhe dëshirës së shqiptarëve që të bëhet luftë e përbashkët për çlirim nga Perandoria Osmane, kjo fatkeqësisht nuk mundi të arrihet, ngase popujt-shtete fqinje të shqiptarëve, kishin hartuar projekte për copëtimin e trevave shqiptare, në momentin e largimit të pushtuesit osman. Në të vërtetë, idenë e copëtimit të Shqipërisë midis Greqisë dhe Serbisë, e kishte dhënë një diplomat francez, më 1834, përmes letrave të shkruar nga ai në Beograd, dhe dërguar qeverisë franceze.³ Nën këtë ndikim, dhe shumë faktorëve të tjerë, në vitin 1844, kryeministri grek Jani Koleti, shpalli programin politik “Magali Idea” (Ideja e madhe), i cili parashihte krijimin e një Greqi të madhe me kryeqytet Stambolli. Në të njëjtin vit (1844), ministri i brendshëm i Serbisë, Ilia Garashanini, hartoi programin, përkatësisht “Naçertanien” (Projekti), sipas të cilit duhej të formohej Perandoria e Madhe Serbe. Kufiri ndërmjet këtyre dy perandorive, planifikohej të ishte mesi i territoreve shqiptare, përkatësisht lumi Shkumbin.⁴ Mirëpo, Rusia Cariste, përkundër se kishte hyrë në aleancë me Francën dhe pastaj me Anglinë, kishte plane tjera, ngase synonte të krijonte një Perandori të Madhe Sllave, me kryeqytet Stambollin, të cilin e kishte emërtuar Carigrad (Qyteti i carit rus). Andaj, sipas planeve të pansllavistit rus, Nikollai Danilevski, të cilat botoheshin në revistën “Zorja” (Agimi), më 1869, perandoria në fjalë do të përbëhej nga:

1. Perandoria Ruse, që do të përbëhej nga Galicia, Rusia;

³ Petrika Thëngjilli, *Historia e Popullit Shqiptar 395-1875*, Tiranë, 1999, f. 411.

⁴ *Po aty*, 413.

2. Mbretëria Çeke-Morave-Slllovakë, e cila do të përbëhej nga këto pjesë: Çekia, Moravia, Hungaria;

3. Mbretëria Serbo-Kroate-Slllovene, e cila do të përfshinte: Serbinë, Malin e Zi, Bosnjën dhe Hercegovinën, Maqedoninë, Shqipërinë Veriore me Kosovën, Vojvodinën, Banatin, Kroacinë, Sllavoninë, Dalmacinë, Gradishkën, Istrën, Trieshtën, një pjesë të Karantinës dhe Shtajerkës përtej lumit Drava;

4. Mbretëria Bullgare, e cila do të shtrihej në Rumeli e Maqedoni;

5. Mbretëria Rumune, në kuadër të të cilës do të hynin: Vllahia, Moldavia, një pjesë e Bukovinës, gjysma e Transilvanisë dhe Dobrugja;

6. Mbretëria Helene (Greqia), në përbërje të cilës do të bënin pjesë: Tesalia, Epiri, pjesa jugperëndimorë e Maqedonisë, ujdhesat e Arkipelagut, Rodosi, Kreta, Qipro dhe Brigjet e Detit të Azisë së Vogël;

7. Mbretëria Hungareze, e përbërë nga: Hungaria dhe pjesa më e madhe e Transilvanisë;

Rrethina e Stambollit do të përfshinte një pjesë të Rumelisë, Azinë e Vogël, duke përfshirë Bosforin, Detin Marmara dhe Siujdhesën e Galipolit dhe Ujdhesën Tanedos.⁵

Në rrethana të tilla, duke pasur parasysh edhe propagandën e madhe pansllaviste, shpërtheu Kriza e Madhe Lindore në Hercegovinë, më 1875.

Shpërthimi i Krizës së madhe Lindore

Pas bashkimit kombëtar të Gjermanisë, kancelari gjerman, duke e ditur mundësinë potenciale të afrimit rus-francez, bënte përpjekje të mëdha që të pengonte një aleancë të tillë të mundshëm. Prandaj, për ta larguar Rusinë nga afrimi me Francën, me iniciativën e kancelarit gjerman, Bismarkut, u formua Lidhja e Tre Perandorëve (rus, gjerman e austro-hungarez). Megjithatë, në korrik 1875, shpërtheu kryengritja në Bosnje dhe Hercegovinë kundër sundimit osman, e cila ishte mbështetur

⁵ Hakif Bajrami, *Si e okupoi Serbia Kosovën më 1912*, Prishtinë, 2003, f. 8, 9; Skënder Rizaj, *Roli i Mit'hat Pashës në krijimin e Vilajetit të Kosovës*, në "Gjurmime Albanologjike" - Seria e shkencave historike 20-1990, Prishtinë, 1991, f. 185; Izet Miftari, *Shqiptarët përballë invazionit pansllavist (shekulli XIX-1913)*, Vushtrri, 2013, f. 46, 47.

në mënyrë sekret nga Serbia dhe Mali i Zi, si dhe nga Rusia. Prandaj, me shpërthimin e kësaj kryengritje, praktikisht, Lidhja e Tre Perandorëve, u thye apo u prish.⁶ Ndërkaq, Branko Hrvat, për shpërthimin e “Krizës së Madhe Lindore”, pat shkruar: *Në vitin 1875 shpërtheu kryengritja në Hercegovinë, e cila shpejtë u përhap në Bosnje, Sanxhak, Maqedoni, Bullgari, dhe që ndikoi edhe në Shqipëri. Kështu, filloi e ashtuquajtura Krizë Lindore.*⁷

“Pika e vogël e zezë në Hercegovinë, shkoi e u rrit në mjegull të madhe, sa që e turbulloi tërë qiellin e kthjelltë të diplomacisë evropiane”⁸, kishte thënë Bismarku.

Për ngjarjet që u zhvilluan pas shpërthimit të kryengritjes në Nevesinje të Hercegovinës, Kristo Frashëri pat shkruar: *Ngjarjet që ndodhën gjatë vitit 1876, treguan se Perandoria Osmane nuk ishte aq e dobët sa pandehej. Porta e Lartë i shtypi pa vështirësi kryengritjet që shpërthyen në Hercegovinë dhe në Bosnje në vitin 1875. Ushtria osmane shtypi gjithashtu me lehtësi kryengritjen që ndërmorën bullgarët në prill të viti 1876. Duke parë se planet e tyre në Hercegovinë dhe në Bosnje dështuan, Mali i Zi dhe Serbia hynë vetë në luftë kundër Perandorisë Osmane, e para më 30 qershor, e dyta më 1 korrik 1876. Por edhe ushtritë serbe, të cilat mbanin peshën kryesore të luftës, pësuan disfatë të rëndë dhe u detyruan të kërkojnë armëpushim. Pasi morën ndihma të tjera nga Rusia, serbët rifilluan në vjeshtë përsëri veprimet e armatosura, por edhe këtë radhë u thyen, duke nënshkruar një armëpushim të dytë.*⁹

Në një gjendje të tillë, shqiptarët ishin para një rrethane komplekse, ngase, në të vërtetë, Lëvizja e Mirëfilltë Kombëtare Shqiptare, u përballë me:

- Disa Fuqi të Mëdha Evropiane;
- Pretendimet territoriale të popujve fqinj;

⁶ Norman Rich, *Diplomacia e Fuqive të Mëdha 1814 -1919*, Tiranë, 2006, f. 221.

⁷ Branko Hrvat, *Kosovsko pitanje*, Zagreb, 1989, f. 38.

⁸ Skënder Riza, *Roli i Mithat Pashës në krijimin e Vilajetit të Kosovës*, në Instituti Albanologjik i Prishtinës, “Gjurmime Albanologjike - Seria e shkencave historike” 20-1990, Prishtinë, 1991, f. 188.

⁹ Kristo Frashëri, *Abdyl Frashëri - Jeta, veprimtaria dhe shkrimet (1839-1892)*, Tiranë, 2013, f. 62.

- Padrejtësisë së Perandorisë Osmane, dhe
- Tradhtarëve e fraksioneve të brendshme.

Disa ditë pas fillimit të luftës serbo-osmane, dy perandorët: e Ruisë dhe Austro-Hungarisë, Aleksandri II dhe Franc Jozefi I, bashkë me dy kryeministrat e tyre, Gorçakovin (rus) dhe Andrashin (austriak), u takuan në një mbledhje të fshehtë në Rajhshat të Çekisë, më 8 korrik 1876. Në këtë takim u arrit marrëveshja verbale, pa nënshkrim, se të dy perandoritë do të ndërhyjnë në ngjarjet që zhvilloheshin në Ballkan.¹⁰ Andaj, duke marrë në konsideratë rezultatet e zhvillimit të luftës, e cila kishte shpërthyer në mes të Serbisë e Mali të Zi në njërën anë dhe shtetit osman në anën tjetër, format e intervenimit do të ishin:

- Në rast se Perandoria Osmane do të fitonte, të dy perandoritë (Ruse e Austro-Hungareze) do të ndërhyjnë për të siguruar status quo-n për Serbinë dhe Malin e Zi;

- Në rast se humbte Perandoria Osmane, Bosnja dhe Hercegovina do të copëtohej në mes të Austro-Hungarisë, Serbisë e Malit të Zi. Rusia do ta merrte Besarabinë dhe Batumin në verilindje të Anadollit, si baraspeshë e territoreve që merrte Austria në Bonje dhe Hercegovinë. Pastaj në Ballkan do të formoheshin tri shtete autonome: Shqipëria, Bullgaria, Rumelia. Tesalia dhe Epiri do t'i jepeshin Greqisë. Stambolli me rrethinë do të shpallej qytet i lirë.¹¹

Marrëveshja në Rajhshtat ishte marrëveshja e parë ndërkombëtare që parashihte edhe zgjidhje të çështjes shqiptare, në rast të shembjes së Perandorisë Osmane.

Pra, bazuar në këtë marrëveshje, në Ballkan nuk do të formohej një shtet i madh sllav. Ky synim i kahershëm rus, nuk gjeti mbështetje nga Austro-Hungaria. Bile, ajo duke marrë Bosnjën e Hercegovinën, dhe duke parashikuar krijimin e shtetit autonom shqiptar, pikërisht kishte për qëllim të ndalet depërtimin pansllavist në Adriatik, Egje e Mesdhe.

¹⁰ Skënder Rizaj, *Lidhja Shqiptare e Prizrenit (1877-1885) - The Albanian League of Prizren (1877-1885)*, Prizren, 1998, f. 46.

¹¹ *Po aty*, f. 46, 47.

Luftërat kundër Perandorisë Osmane më 1876 dhe shpallja e kushtetutës

Me fitoren e Prusisë së Bismarkut mbi Francën e Napoleonit III, më 1871, dhe bashkimit kombëtar të Gjermanisë, Dizraeli, burri i shtetit britanik, kishte deklaruar: *Kjo luftë përfaqëson revolucionin gjerman, një ngjarje politike më të madhe se sa revolucioni francez i shekullit të kaluar... As edhe një parim i vetëm i drejtimit të politikës sonë të jashtme, i pranuar si udhëheqje nga burrat e shtetit gjashtë muaj më parë, nuk ekziston më. Nuk ka asnjë traditë diplomatike të mos jetë e flakur tej. Kemi një botë të re, ndikime të reja që veprojnë, objektiva dhe rreziqe të reja e të panjohura për të përballuar... Balanca e fuqive është shkatërruar plotësisht dhe vendi që e vuan më tepër këtë dhe që i ndjen efektet e këtij ndryshimi të madh më shumë nga të tjerët është Anglia.*¹²

Nga ana tjetër, duke e ditur se Gjermania e bashkuar kishte prishur ekuilibrin dhe interesat e ndërtuara me shekuj, ndaj të cilës mund të revanshoheshin Franca dhe Britania e Madhe, kancelari gjerman, Oto von Bismark, luajti një lojë të fort diplomatike, ani pse pati jetë të shkurt. E kuptonte se një afrim ruso-francez, do të ishte një goditje shumë e rëndë për interesat gjermane. Për këtë arsye, me iniciativën e tij, më 1873, u formua Lidhja e Tre Perandorëve, e Gjermanisë, Austro-Hungarisë dhe Rusisë. Kjo lidhje, të cilës, në shtator 1873 i bashkohet edhe Italia, kishte për qëllim ruajtjen e paqes ndërkombëtare, shtypjen e revolucioneve dhe kryengritjeve të brendshme, si dhe pika me rëndësishme, parandalimin e formimit të koalicioneve armiqësore.¹³

Por, lidhja në fjalë, ishte e brishtë ngase, interesat e tyre, sidomos të Rusisë dhe të Austro-Hungarisë, gërshetoheshin shumë në Ballkan. Kështu që, Lidhja e Tre Perandorëve u prish shpejt, si pasojë e shpërthimit të Krizë së Madhe Lindore, më 1875.

Në këtë periudhë, krahas shumë ngatërresave të mëdha që po zhvilloheshin në shtetin osman, kishte lindur edhe lëvizja për formimin e Kishës së Pavarur Bullgare, e njohur si Ekzarkati. Patrikana Greke në Stamboll po e kundërshtonte në forma të ndryshme këtë lëvizje,

¹² Norman Rich, *Diplomacia e Fuqive të Mëdha...*, f. 218.

¹³ Po aty, f. 220; Robert Mantranit, *Historia e Perandorisë Osmane*, Tiranë, 2004, f. 478.

megjithëse ajo ishte e gatshme të bënte disa lëshime. Mirëpo, lëshimet e premtuara, nuk përmbushnin synimet dhe qëllimet e bullgarëve. Andaj, të indinjuar shumë, udhëheqësit bullgarë menduan të braktisin fenë e tyre ortodokse dhe të bëheshin katolikë. Për këtë arsye, ata filluan bisedimet me papën e Romës, për të hyrë përfundimisht nën kujdestarinë e tij.¹⁴

Nga ana tjetër, të nxitur e të përkrahur nga Rusia, Serbia e Mali i Zi, më 26 maj 1876, nënshkruan një aleancë të përkohshme, për ndarjen territoriale të Bosnjës dhe Hercegovinës, sipas së cilës, në rast të fitores kundër Portës së Lartë, Hercegovina do t'i takojë Malit të Zi, ndërsa Bosnja Serbisë.¹⁵ Kështu, në fillim të muajit korrik 1876, këto dy principata filluan luftën kundër shtetit osman. Në ushtrinë serbe kishin ardhur qindra vullnetarë rusë, me në krye oficerin Çernajev. Mirëpo, kryengritësit serbo-malazez dështuan kundër ushtrisë osmane. Në një situatë kaq komplekse, më 31 tetor 1876, ambasadori rus në Stamboll, konti Ignatjev, i dorëzoi ultimatumimin sulltanit osman, përmes të cilit kërkonte që brenda 48 orëve të nënshkruante armëpushimin me Serbinë dhe Malin e Zi. Kështu, Stambolli në të vërtetë u dorëzua para presionit rus. Mirëpo fuqitë e tjera të mëdha, sidomos Anglia, nuk e mirëpritën një diktat të tillë të Rusisë kundër Perandorisë Osmane. Kështu, kërkuan të mbledhesh menjëherë një konferencë ndërkombëtare në Stamboll, ku do të diskutoheshin fati i ardhshëm i Ballkanit dhe shtetit osman.¹⁶

Prandaj, edhe pse e patën ndihmën e madhe nga Rusia, Serbia dhe Mali i Zi dështuan në luftën e filluar kundër Perandorisë Osmane në korrik të vitit 1876. Disfata e këtyre dy shteteve, lanë përshtypjen se Rusia nuk do të pajtohej me gjendjen e krijuar në rajonin e Ballkanit në dëm të saj, dhe se së shpejti ajo vetë do të fillonte luftën kundër osmanëve. Në këtë kohë, një lojë jo të ndershme po zhvillonte Preng Bibë Doda i Mirditës. Nën ndikimin rus, kapedani mirditor, në janar 1877 bllokoj rrugën Shkodër-Prizren, kurse në shkurt arrestoi disa funksionarë të administratës osmane.¹⁷

¹⁴ Norman Rich, *Diplomacia e Fuqive të Mëdha...*, f. 314.

¹⁵ Robert Mantranit, *Historia e Perandorisë Osmane...*, f. 478.

¹⁶ *Po aty*, f. 479.

¹⁷ Akademia e Shkencave e Shqipërisë, *Historia e Popullit Shqiptar II - Rilindja Kombëtare (vitet '30 të shek.XIX - 1912)*, Tiranë, 2002, f. 137.

Me gjithë paralajmërimet e fillimit të një lufte të mundshme ruso-osmane, kjo, në fund të vitit 1876 dhe në fillim të vitit 1877, nuk ndodhi. Në të vërtetë, me propozimin e Anglisë, Fuqitë e Mëdha u pajtuan që pretendimet ruse në kurriz të Perandorisë Osmane, të shqyrtohen në një Konferencë Ndërkombëtare në Stamboll, në të cilën do të marrin pjesë ambasadorët e shteteve më të fuqishme, të akredituar atje.¹⁸

Megjithatë, atmosfera e një lufte ndërmjet Rosisë dhe Perandorisë Osmane, tashmë veç ishte krijuar. Për këtë qëllim, cari rus, Aleksandri II, kishte marrë shumë telegrame përkrahëse nga sllavët. Në një telegram thuhej: *Aleksandri II tashmë do të bëhet "car shpëtimtar" i të gjithë sllavëve të Ballkanit; populli i Rosisë është i gatshëm të qëndrojë pranë carit në "luftën e shenjtë"*.¹⁹

Derisa Fuqitë e Mëdha po bisedonin që Perandorisë Osmane t'ia imponojnë Konferencën e Stambollit, në Portë e Lartë u bënë ndryshime të mëdha. Disa turq të rinj, të arsimuar kryesisht në Evropën Perëndimore, nuk ishin të kënaqur me gjendjen në shtetin osman. Këta besonin se nëse ajo do të qeverisej përmes kushtetutës, punët dhe shumë çështje do të rregulloheshin. Andaj, shfronësuan sulltan Abdylazizin, dhe sollën sulltan Muratin V, i cili, pas tre muajsh, edhe ky u shfronësua, ngase ishte gjysmë i çmendur. Në vend të tij, erdhi sulltan Abdylhamiti II, i cili sundoi në periudhën 31 gusht 1876 deri më 1909. Ky sulltan, për t'i jetësuar premtimet e dhëna osmanlinjve të rinj, në postin e kryeministrit solli Mit'hat Pashën (19 dhjetor 1876 – 5 shkurt 1877).²⁰ Në të vërtetë, Mit'hat Pasha, kishte parashikuar e premtuar të vendoste rendin kushtetues në shtetin osman.²¹

Në një gjendje të tensionuar, Konferenca Ndërkombëtare në Stamboll i filloi punimet më 24 dhjetor 1876, dhe i përfundoi më 20 janar 1877. Që në fillim kjo konferencë ndeshi pengesa serioze të shkaktuar nga vetë iniciuesi i saj, Anglia.²² Kështu, në momentin që

¹⁸ *Po aty*.

¹⁹ Skënder Rizaj, *Lidhja Shqiptare e Prizrenit (1877-1885)*, f. 49.

²⁰ J. B. Тарлеа, *История Новой Боснии*, 203; S. Rizaj, *Roli i Mit'hat Pashës...*, f. 190.

²¹ Ferit Duka, *Lidhja e Prizrenit në kontekstin e marrëdhënieve shqiptaro-osmane*, në Instituti i Historisë - Prishtinë, *Lidhja Shqiptare e Prizrenit 1878-1881*, Prishtinë, 2011, f. 52; R. Mantranit, *Historia e Perandorisë Osmane...*, f. 479.

²² ASHSH, *Historia e Popullit Shqiptar II...*, f. 137.

kryesuesi i konferencës, Safet Pasha po lexonte rendin e ditës, jashtë ishin dëgjuar krismat e fuqishme të topave, që po dridhnin muret e vilës, i cili pastaj, kryesuesi i konferencë të pranishmëve u tha: *Zotërinj, krismat e topave përtej Bririt të Artë shënuan, në bazë të kërkesave të popullit, shpalljen e administrimit të ri nga ana e sulltanit dhe të Portës së Lartë dhe ky administrim kushtetues mori përsipër garantimin e lirisë personale të qytetarëve, prandaj, para këtij revolucion, mbledhja jonë nuk është e nevojshme.*²³ Në të vërtetë, ditën që i hapi punimet konferenca në fjalë, me përkrahjen angleze, sulltan Abdylhamiti II, kishte shpallur kushtetutën, e përgatitur nga Mit'hat Pasha, i cili u kishte deklaruar pjesëmarrësve të konferencës, se të gjitha problemet që shqetësonin popujt e Perandorisë Osmane, do të zgjidheshin, dhe se kështu, Konferenca Ndërkombëtare është e panevojshme. Mirëpo, me këmbënguljen e Rosisë, kjo konferencë i vijoi punimet në Londër.²⁴

Për shkak të mospajtimeve të mëdha që eksitonin në mes të Fuqive të Mëdha, veçanërisht të Rosisë, në të vërtetë konferenca dështoi, dhe më 20 janar 1877, pjesëmarrësit e saj u larguan dhe kështu, i mbylli punime pa u arritur asnjë marrëveshje apo vendim.²⁵ Konferenca kishte bërë disa kërkesa ndaj Portës së Lartë, që kishin të bënin me provincat e saj “rebeluese” në Ballkan, dhe ku duhej të bëheshin reforma.

Marrëveshja e fshehtë në Budapest parashihte edhe formonin e shtetit shqiptar

Në vitin 1876 Rusia kishte pyetur Gjermaninë se, në rast të luftës ruso-austrohungareze, çfarë qëndrimi do të mbante shteti gjerman. Kancelari gjerman, Bismarku, u ishte përgjigjur se nëse rrezikohej ekzistenca e Austro-Hungarisë, Gjermani do t'i dilte në ndihmë. Prandaj, në një rrethanë të tillë, para se të fillonte luftën kundër Perandorisë Osmane, Rusia u detyrua të merrej vesh me Austro-Hungarinë.²⁶

²³ Skënder Rizaj, *Lidhja Shqiptare e Prizrenit (1877-1885)*, f. 51, 52; R. Mantranit, *Historia e Perandorisë Osmane...*, f. 479.

²⁴ ASHSH, *Historia e Popullit Shqiptar II...*, f. 137; J. B. Taplea, *Искупия Новое Бекa*, f. 203.

²⁵ Robert Mantranit, *Historia e Perandorisë Osmane...*, f. 481.

²⁶ Xhafer Belegu, *Lidhja e Prizrenit dhe veprimtaria e saj*, Tiranë, 1939 - Ribotim në Shkup më 2008, f. 5.

Nga ana tjetër, duke parë se Konferenca e Stambollit nuk do të jepte rezultate, në Rusi kishin filluar me intensitet të lartë përgatitjet diplomatike e ushtarake për fillimi i luftës kundër Perandorisë Osmane.

Prandaj, cari rus, Aleksandri II, i propozoi perandorit austro-hungarez, Franc Jozefit II marrëveshje për ndarjen e interesave territoriale të pjesës evropiane në Perandorinë Osmane. Perandori austro-hungarez, i këshilluar nga Ministri i Punëve të Jashtme, konti Andrashi, pranoi që të arrihet marrëveshje ruso-austrohungareze për ndarjen e interesave të tyre në Ballkan. Marrëveshja u nënshkrua fshehtë në Budapest, më 15 janar 1877.²⁷ Në rast se, në luftën ruso – osmane, që pritej nga dita në ditë të niste, fituese del Perandoria Ruse, marrëveshja në fjalë parashihte:

- Bosnja dhe Hercegovina të okupoheshin nga Austro-Hungaria;
- Austro-Hungaria të mos i zgjeronte operacionet ushtarake në Rumani, Serbi, Bullgari e Mal të Zi;
- Rusia të mos i zgjeronte operacionet ushtarake në Bosnje, Hercegovinë, Serbi, Mal të Zi
- Austro-Hungaria t'i lejonte Serbinë e Malin e Zi të hynin në luftë kundër osmanëve.²⁸

Më 18 mars 1877, marrëveshja në Budapest, u plotësua edhe me një aneks tjetër, i njohur si “convention additionelle”, sipas së cilës nuk mund të formohej një shtet i madh sllav, por do të formoheshin këto shtete: Bullgaria, Shqipëria dhe një pjesë e Rumelisë. Tesalia, Kreta dhe një pjesë e Epirit i jepeshin Greqisë, ndërkaq Stambolli bëhej qytet i lirë.²⁹

Për këto marrëveshje, Xhafer Belegu ka shkruar: *Kabineti i Petersburgut shkoi edhe më tej se më 18 mars 1877. I lëshoi Perandorisë Danubiane të gjithë pjesën perëndimore të Ballkanit, që prej Timokut e Vardarit deri në Adriatik. Me këtë, Serbia, Maqedonia Bullgare me Selanikun dhe Shqipëria³⁰ ishin zona të influencës Austro-Hungareze.*

²⁷ Po aty, 5, 6; Skënder Rizaj, *Lidhja Shqiptare e Prizrenit (1877-1885)*, f. 54; ASHSH, *Historia e Popullit Shqiptar II*, f. 137.

²⁸ ASHSH, *Historia e Popullit Shqiptar II*, 137; S. Rizaj, *Lidhja Shqiptare e Prizrenit (1877-1885)*, f. 54.

²⁹ Po aty.

³⁰ Shqipëria në këtë kohë nuk nënkupton në kufijtë e sotëm politik, të caktuara më

Për këto lëshime të mëdha, kabineti i Vjenës premtoi se, do të rrinte neutral, por nga ana tjetër e paralajmëroi Petersburgun që të hiqte dorë prej Konstandinpolit (Stambollit).³¹ Me një fjalë, Marrëveshja e Budapestit, ishte marrëveshja e parë ndërkombëtare e nënshkruar, që parashihet edhe krijimin e shtetit shqiptar.

Lufta ruso-osmane dhe Traktati i Shën Stefanit

Rusia që nga koha e Petrit të Madh (1682-1725) e deri te Nikolla II (1894-1917) kishte bërë shtatë luftëra kundër Perandorisë Osmane, me qëllim që të pushtojë Stambollin dhe Ngushticën e Dardaneleve, dhe kështu, përmes tyre, të dal në Detin Mesdhe. Por, të gjitha këto përpjekje të saj (për të marrë Stambollin dhe Dardanelet) kishin dështuar. Edhe Lufta e Krimesë (1853-1856) përfundoi keq për Rusinë, përkundër se ushtria e saj kishte hyrë në Moldavi dhe e patën marrë Tunën.³² Kabineti i Vjenës në bashkëpunim me Francën dhe me Anglinë, e detyruan carin rus me e tërheqë ushtrinë nga Gadishulli Ballkanik, dhe pushtimin e Sevastopolit. Me ndihmën e ushtrive franko-angleze, i dha fund Luftës së Krimesë.³³

Tani që, Franca gradualisht po afrohej me Rusinë, si rrjedhojë e rrezikut që e kishte nga Gjermania e bashkuar, si dhe duke pasur në konsideratë edhe propagandën e madhe pansllaviste, në prill të vitit 1877 filloi lufta ruso-osmane. Një nga betejat më të përgjakshme, ishte ajo në Plevne të Bullgarisë. Meqenëse forcat osmane ishin të shpërndara në një territor të gjerë, ushtritë ruse depërtuan pa vështirësi deri te fortesa në Plevne. Këtu, gjenerali osman, Osman Pasha (me origjinë shqiptare), kishte arritur t'i bëjë ballë ushtrisë ruse, fal autoritetit të madh që kishte te ushtarët, si dhe strategjisë së fortë ushtarake që kishte përdorur. Megjithatë, duke mos mundur të marrë furnizime të reja, më 10 dhjetor 1877, gjenerali Osman Pasha dhe trupat e tij të uritur,

1913, në Konferencën e Ambasadorëve në Londër. Shqipëria më 1877, nënkuptonte të gjitha territoret shqiptare që ishin të banuara me shumicë shqiptare, por që ishin nën Perandorinë Osmane.

³¹ Xhafer Belegu, *Lidhja e Prizrenit dhe veprimtaria e saj...*, f. 6.

³² Lumi Tuna, është lumi i sotëm Danub. Hidronimi Tuna për Danubin, përdorej me shumë në burimet osmane.

³³ Xhafer Belegu, *Lidhja e Prizrenit dhe veprimtaria e saj...*, f. 5.

e nënshkruan kapitullimin.³⁴ Nga ana tjetër, edhe Serbia dhe Mali i Zi, duke shfrytëzuar situatën e krijuar, filluan operacionet ushtarake kundër shtetit osman, me ç'rast pushtuan territore të banuara etnikisht me shqiptarë. Filloi një pastrim masiv i Sanxhakut të Nishit dhe Pirotit (Toplica). Qindra mijëra shqiptarë u detyruan t'i lëshonin trojet e veta shekullore. U shpërngulën për në brendësi të Vilajetit të Kosovës, dhe për në Stamboll e vende tjera osmane. Fatkeqësisht, nga ajo kohë (1877-1879), kurrë nuk kanë mundur të kthehen në trojet e veta, të depërtuar me dhunë e forcë nga makineria pushtuese serbe. Nuk dihet saktë numri i të shpërngulurve. Vlerësohet se janë shpërngul mbi 100.000 shqiptarë, dhe janë pastruar etnikisht mbi 600 fshatra.³⁵ Sot e asaj dite, popullata e asaj pjesë, e shpërngul me forcë, njihet me emrin muhaxhirë, që do të thotë të shpërngulur, të përndjekur.

Për depërtimin masiv të shqiptarëve nga sanxhaku i Nishit, ambasadori anglez në Stamboll, Layard, në letrën e tij, dërguar Ministrit të Jashtëm, Markezit Salsber, shkruan: *Dëgjova se Qeveria Serbe është sjellë me një vrazhdësi të madhe dhe të panevojshme, madje mizore, me shqiptarët e rajoneve që u dorëzuan kohë parë. Në qoftë se informacioni im është i saktë, dhe unë kam çdo arsye të besoj në saktësinë e tij, banorët paqedashës dhe të shkathtë të më se 100 fshatrave shqiptare në luginat e Toplicës dhe Vranjës, u dëbuan me një egërsi nga shtëpitë e tyre nga serbët në fillim të vitit (1878, IM). Këta njerëz të mjerë, që atëherë, po bredhin dhe po vërtiten të uritur dhe të mbetur si të humbur me natyrën e egër, jashtë kufijve të Serbisë së Re. Ata nuk janë lejuar që t'i korrin të korrat në tokat e tyre, përkundrazi ato janë rrëmbyer nga ushtarakët serbë...*³⁶

Kjo luftë përfundoi me nënshkrimin e traktatit të Shën Stefanit, më 3 mars 1878. Në të vërtetë, nga lufta në fjalë, humbësja më e madhe doli Perandoria Osmane, ndërsa territore më së shumti do të humbasin shqiptarët. Sipas traktatit në fjalë, njëhej pavarësia e Rumanisë, Serbisë

³⁴ Ferdinand Schevill, *Ballkani - Historia dhe qytetërimi*, f. 325, 326.

³⁵ Jusuf Osmani, *Shqiptarët në Sanxhakun e Nishit - Muhaxhirët*, Libri 1, Prishtinë, 2021, f. 261; Sadullah Brestovci, *Marrëdhëniet shqiptaro-serbo-malazeze (1830-1878)*, Prishtinë, 1983, f. 252-253.

³⁶ Bejtullah Destani, *Muhaxhirët - Dosja Britanike, spastrimi etnik i Toplicës, Nishit, Prokuplës, Kurshumlisë, Leskovcit, Vranjës 1878-1884*, Prishtinë, 2019, f. 47.

dhe Malit të Zi. Formohej një Principatë Autonome Bullgare, me shtrirje të madhe gjeografike, e cila në veri do të kufizohej me lumin Danub, në jug me Detin Egje, në lindje me Detin e Zi dhe në perëndim arrinte deri te Drini i Zi. Me një fjalë, pjesa më e madhe e territoreve shqiptare do të përfshiheshin në kuadër të Bullgarisë së Madhe, pastaj një pjesë nën Serbinë e Malin e Zi.

Mirëpo, me vendimet e Shën Stefanit, përveç që nuk u pajtuan shqiptarët, nuk u pajtuan edhe shtetet e tjera të mëdha të Evropës, të cilat e detyruan Rusinë që të rishikoheshin ato vendime në një kongres, ku do të merrnin pjesë të gjitha Fuqitë e Mëdha të kohës. U vendos që ky kongres të mbahej në Berlin, duke llogaritur se Gjermani ishte më shumë shtet neutral apo asnjane.

Lidhja Shqiptare e Prizrenit dhe Kongresi i Berlinit

Problemet dhe interesat që i prekën vendimet në Shën Stefan, e ndërlikuan situatën ndërkombëtare, edhe ashtu të brishtë. Në lidhje me vendimet e Shën Stefanit dhe qëndrimet e shqiptarëve, Layard, më 1 prill 1878, informonte Salsberin kështu: *Shqiptarët tanimë e konsiderojnë veten të denjë për ngritjen e institucioneve autonome dhe për një lloj pavarësie. Në të njëjtën kohë, ata janë inatosur me synimin e Rusisë për të zhvatur e copëtuar territoret ku jetojnë ata dhe për t'i vënë nën sundimin bullgar. Informatori im më bëri të ditur se bashkatdhetarët e tij nuk do të jenë të qetë kurrë, por do të luftojnë deri sa ta çlirojnë vendin e tyre nga bullgarët, të cilët i nënçmojnë si racë inferiore. Për këtë qëllim, shqiptarët muhamedanë dhe ata të krishterë po bashkohen, dhe me këtë rast, ata do të lidhen edhe me grekët për ta kundërshtuar uzurpimin sllav. Për këtë qëllim, më tha informatori im, do të nevojitet vazhdimisht prania bullgare prej 100.000 trupave ruse, për ta mbrojtur popullin e saj jo luftëdashës kundër shqiptarëve. Në këtë mënyrë, po ndodh rënia e pushtetit turk, shtoi ai: ky nuk është fundi, por fillimi i krizës lindore...*³⁷

Prandaj, duhej të mbahej një kongres, me qëllim që të balancoheshin interesat edhe të fuqive tjera të mëdha, ngase, sikur të zbatoheshin

³⁷ Bejtullah Destani, *Muhaxhirët - Dosja Britanike...*, f. 49-50.

vendimet e Shën Stefanit, shqiptarët do të pësonin shumë, si dhe do të prekeshin e rrezikoheshin seriozisht interesat e Anglisë, Austro-Hungarisë e Italisë në lindje, veçanërisht në Perandorinë Osmane, që tashmë njihej edhe si “I sëmuri Bosforit”, për shkak të gjendjes së rëndë nëpër të cilën po kalonte.

Në të vërtetë, para se të hapeshin zyrtarisht punimet e Kongresit të Berlinit, thuajse të gjitha vendimet ishin kryer në fshehtësi. Ky kongres u mbajt për një muaj (13 qershor-13 korrik 1878), dhe ishte udhëhequr nga kancelari gjerman, Oto von Bismarku.

Kongresi mori disa vendime, si: u rikonfirmua njohja e pavarësisë për Rumaninë, Serbinë dhe Malin e Zi; u shpërbë Bullgaria e Madhe; u zgjerua shteti serb në Sanxhakun e Nishit dhe të Pirotit; u zgjerua Mali i Zi në dëme të disa tokave shqiptare; Greqia mori një pjesë të vogël të Epirit etj.

Megjithatë, nëse krahasojmë vendimet e Shën Stefanit me ato të Kongresit të Berlinit, shohim një balancim të interesave të Fuqive të Mëdha, dhe një lloj rikthimi i Status Quos për trevat shqiptare të para Shën Stefanit, me përjashtimin që Sanxhaku i Nishit iu dha Serbisë, ndërsa Plava e Gucia Malit të Zi. Por, Plava e Gucia, si dhe Hoti, Gruda e Kelmendi u mbrojtën nga Lidhja e Prizrenit. Prandaj, në nëntor 1880, me presionin e Fuqive të Mëdha, Perandoria Osmane, duke mos përfillur fare rezistencën dhe qëndresën shqiptare, ia dorëzoi Mali të Zi qytetit shqiptar, Ulqinin. Mirëpo, si vendimet e Shën Stefanit, ashtu edhe ato në Berlin, në raport me shqiptarët, ishin të padrejta.

Lidhja e Shqiptare e Prizrenit ishte fillimi i revolucionit të madh shqiptar, ngase nga tash, në çdo kombinim të zgjidhjes së çështje lindore, përkatësisht të Ballkanit, nuk mund të anashkaloheshin edhe shqiptarët, përkundër se kishte pretendime t’i lidhnin me Perandorinë Osmane, duke pasur parasysh çështjen e besimit fetar islam. Këtë çështje, më së miri e përshkruan studiuesi gjerman, Peter Bartli: ... *përkundër faktit se shqiptarët janë populli i Ballkanit, 2/3 e të cilit u islamizuan, por njëherit edhe i vetmi popull i Ballkanit, i cili edhe pse ishte islamizuar në atë masë, arriti që gjatë shekullit XIX ta krijojë e ta zhvillojë vetëdijen kombëtare, dhe si i tillë meriton vëmendje e kujdes të veçantë.*³⁸ Sulltan Abdylhamiti II dhe disa historianë turq, Lidhjen

³⁸ Sadulla Brestovci, *Marrëdhëniet shqiptaro-serbo-malazeze...*, f. 251-252.

e Prizrenit e karakterizuan si armë të shteteve të perëndimit, e cila ka synuar që ta krijoi një Shqipëri të bashkuar. Ndërkaq, Bogumil Hrabaku (një nga themeluesit e katedrës së Historisë në Fakultetin Filozofik të Prishtinës), ishte përpjekur që Lidhjen e Prizrenit ta paraqes si vegël apo instrument të sulltanit osman.³⁹

Mirëpo, nëse Lidhja ishte instrument i shteteve evropiane, atëherë pse ato nuk përkrahen kërkesat e Lidhjes, bashkimin e territoreve shqiptare në një vilajet dhe njohjen e autonomisë. Pastaj, nëse Lidhja e Prizrenit paska qenë armë e sulltanit, atëherë pse ai nuk ua njohu shqiptarëve autonominë, por mori masa ushtarake të vrazhda për të zbatuar vendimet e Kongresit të Berlinit dhe për të shuar Lidhjen Shqiptare të Prizrenit.

Formimin e Lidhjes së Prizrenit, më së miri e përshkruan studiuesi Noel Malcolm: *Ideja për mbajtjen e një Kuvendi të madh krerësh ose prijësish shqiptarë, rikujtonte traditën e thellë të historisë së shqiptarëve... Kuvende të këtilla ishin mbajtur në pjesë të ndryshme të Shqipërisë së Veriut që në fillim të shekullit XVII. Ekzistonte edhe një traditë e fuqishme e mbajtjes së kuvendeve të fiseve, për shembull, ku merreshin vendime për veprime të përbashkëta ose për ndërprenjen e hakmarrjeve në kohë pushtimesh. Kreu i fuqishëm fisnor Ali Pashë Gucia, territorin e të cilit ia kishin premtuar Malit të Zi, tashmë kishte formuar një "lidhje" të fiseve vendëse me qëllim që ta kundërshtonte aneksimin...*⁴⁰ Në të vërtetë as sulltani, e as disa Fuqi të Mëdha, e aq më pak shtetet fqinje ballkanike, jo vetëm që nuk i kanë përkrahur e mbrojtur interesat dhe të drejtat e shqiptareve, por i kanë copëtuar trevat e tyre. Andaj, si shihej çështja shqiptare në atë kohë, dhe se si e kuptonin shqiptarët, më së miri e përshkruan ambasadori i Anglisë në Stamboll, Goshen, në raportin e tij drejtuar Ministrit të Jashtëm, Salsberit, më 26 korrik 1880, i cili, përveç të tjerave, kishte shkruar: *...Nuk mund të mohohet se Lëvizja Shqiptare nuk është plotësisht natyrore. Krahina dhe raca shqiptare është më e vjetër sesa e atyre që e rrethojnë. Shqiptarët shohin se kombet e racave fqinje të marra nën mbrojtjen e Fuqive të ndryshme evropiane, gëzojnë kërkesat e tyre të një ekzistence më të pavarur. Shqiptarët po i shohin bullgarët të liruar në Bullgari*

³⁹ Skënder Rizaj, *Lidhja Shqiptare e Prizrenit (1877-1885)*, f. 27, 28.

⁴⁰ Noel Malcolm, *Kosova - Një histori e shkurtër*.

*dhe zotërues të Rumelisë Lindore. Ata po e shohin dëshirën e flaktë të Evropës për të çliruar territorin e banuar me grekët nga sundimi turk. Po shohin se sllavët në Mal të Zi u morën me ngulmim të madh nën mbrojtjen e Perandorisë së Madhe Sllave të Veriut (Rusisë). Shqiptarët po shohin se Çështja Lindore është duke u zgjedhur sipas parimeve kombëtare dhe Gadishulli Ballkanik është gradualisht duke u copëtuar si, bie fjala, mes racave të ndryshme, sipas atij parimi. Ndërkaq ata (shqiptarët) po shohin se nuk po trajtohen njësoj sikurse të tjerët... Më shtynjë të përfundoj se kombësia shqiptare është një element i cili për të ardhmen nuk bën të mos merret parasysht në asnjë kombinim politik... Unë do të këshilloja se formimi i një province shqiptare të bashkuar, duhet të paktën, gjithnjë të kihet parasysht. Siç më duket kjo është një nga dobietë politike që mund të nxirret nga një plan i tillë. Ajo do ta lehtësonte marrëveshjen e ardhshme të Çështjes Lindore në Evropë, me përfshirjen e pjesës më të madhe të territorit që është akoma nën sundimin turk dhe me një organizatë e cila lehtë mund të shkëputet nga Porta e Lartë.*⁴¹

Pra ky ishte një nga pamfletet më të sakta që tregon qartë se çfarë në të vërtetë po ndodhte në Ballkan në kohën e Krizës së Madhe Lindore, dhe se si po trajtohej çështja shqiptare përballë rrethanave ndërkombëtare. Si student i viteve '90, të kohës së shtëpi-shkollave, pata lexuar një intervistë të historianit tonë të njohur, tashmë i ndjerë, Skënder Rizaj, i cili pat folur për historinë e popullit shqiptar në këtë periudhë, dhe më pat rënë në sy mendimi i tij interesant, që thoshte se nuk ka ekzistuar Krizë apo Çështje Lindore, por ka pasur krizë apo çështje e pazgjidhur shqiptare. Ai, këtë e pat argumentuar me faktin se në këtë kohë, çështja më komplekse dhe ende e pazgjidhur, ishte çështja shqiptare. Prandaj, sipas tij, bëhej përpjekje që territoret shqiptare t'i pushtonin shtetet fqinje, të cilat përkraheshin sidomos nga Rusia.

Në fund, studiuesi në fjalë, ka shkruar se Lidhja e Mirëfilltë Kombetare e Prizrenit nuk është formuar më 10 qershor 1878, por në gjysmën e dytë të janarit të vitit 1877.⁴²

⁴¹ *Po aty*, 23-26.

⁴² Instituti Albanologjik i Prishtinës, *Dritë e re për kryetarin e parë të Shqipërisë etnike-Tribunë shkencore në 115 vjetorin e martirizimit të Ymer Prizrenit (12 qershor 1887-12 qershor 2002)*, Prishtinë, 2002, 10.

Përfundime

Para shpërthimit të Krizës së Madhe Lindore (1875), shumë ngjarje të mëdha kishin ndodhur në Evropë. Bashkimi kombëtar i Gjermanisë dhe i Italisë kishte ndërruar dhe ndryshuar aleancat e deriatëhershme. Franca u afrua me Rusinë, ndërsa Austro-Hungaria me Gjermaninë dhe Italinë. Nga ana tjetër, në Ballkan, veçanërisht në pjesët që ishin nën sundimin osman, kishin filluar të paraqiten lëvizjet kombëtare për çlirim. Por, fatkeqësisht, në rastin e shqiptarëve, kjo kishte marrë dimension negativ të popujt fqinj, ngase nuk konsideroheshin si popull dhe vend që duhej të ishte pjesë e çlirimit nga pushtuesi osman. Ata, në të vërtetë e trajtonin çështjen shqiptare si pjesë të pazareve të tyre, me qëllim të zgjerimit territorial.

Prandaj, edhe kishin hartuar planet e programet, përkatësisht platformat apo projektet e tyre, kinse për të “drejtën” e trashëgimisë historike të territoreve që ishin nën sundimin osman në Ballkan. Më 1844, si grekët ashtu edhe serbët, dolën me projektet e tyre ekspansioniste. Serbët kishin “Naçertanien” (Platforma), ndërsa grekët ”Megali idea” (Ideja e madhe). Të dy këto projekte, përveç që kishin synim për të zgjeruar shtete e tyre, kishin për qëllim që të ndanin trevat shqiptare përgjysmë, dhe se kufiri i tyre të ishte në lumin Shkumbin.

Gjendjes së krijuar në vitet ’70 të shekullit XIX, duhet shtuar edhe ideologjinë pansllaviste, që kishte për synim krijimin e një Perandorie të Madhe Sllave, me kryeqytet Stambollin, të cilin e kishin emërtuar Carigrad (qyteti i carit rus). Kështu në rrethana të tilla shpërtheu Kriza e Madhe Lindore në Hercegovinë, më 1875, e cila pastaj u përhap në gjithë rajonin, duke kulmuar me luftën ruso-osmane (1877-1878), dhe me vendimet e traktatit të Shën Stefanit dhe Kongresit të Berlinit.

Në krejt këtë kaos të krijuar, shqiptarët u gjenden në pozitën më të pa lakmueshme. Megjithatë, fatin e popullit shqiptar e morën në duar personalitete të shquara të vijës kombëtare, të cilët, edhe u angazhuan dhe dhanë idenë e krijimit të një Lidhjeje, që mori emrin Lidhja Shqiptare e Prizrenit.